

Beyaz Mendil (1955), *Kara Çalı* (1956), *Namus Düşmanı* (1957), *Alageyik* (1959), *Karacaoğlan'ın Kara Sevdası* (1959), *Bu Vatanın Çocukları* (1959), *Muradın Türküsü* (1965), *Ölüm Tarlası* (1966), *Uzundere* (haz. Nihat Asyalı, Ankara 1967), *Urfa-İstanbul* (1968), *Ağrı-dağı Efsanesi* (1975), *Bebek* (1976), *Teneke* (İstanbul 1978), *Yılanı Öldürseler* (1982), *İnce Memed* (1984), *Yer Demir Gök Bakır* (senaryo, Zülfü Livaneli, İstanbul 1989), *Menekşe Koyu (Ağır Akan Su)* (senaryo, Barbro Karabuda, 1991).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960, s. 119-123; Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul 1977, s. 270-276; Ali Püsküllüoğlu, *Yaşar Kemal Sözlüğü*, İstanbul 1987; Ramazan Kaplan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara 1988, tür.yer.; Fethi Naci, *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul 1990, s. 285-301; a.mlf., *Yaşar Kemal'in Romancılığı*, İstanbul 2001; a.mlf., *Yüzyılın 100 Türk Romanı*, İstanbul 2015, s. 358-395; Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1991, II, 78-129; Muzaffer Uyguner, *Yaşar Kemal*, Ankara 1992; Alpay Kabacalı, *Yaşar Kemal*, İstanbul 1992; a.mlf., *Dünya Edebiyatının Devi Yaşar Kemal*, İstanbul 1995; a.mlf., *Bir Destan Rüzgarı Yaşar Kemal*, İstanbul 1997; *Yaşar Kemal Günleri*, Ankara 1993; Ramazan Çiftlikçi, *Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup*, Ankara 1997; *Yaşar Kemal'i Okumak*, İstanbul 1998; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1999, III, 408-450; Nedim Gürsel, *Yaşar Kemal: Bir Geçiş Dönemi Romancısı*, İstanbul 2000; Aziz Şeker, *Bir Anadolu Ozanı Yaşar Kemal*, Ankara 2011; Tuba Tarcan Çandar, *Yaşar Kemal: Fotobiyoğrafı*, İstanbul, ts.; *Edebiyat: A Journal of Middle Eastern Literatures*, Special Issue on Yaşar Kemal, Pennsylvania 1980; "Yaşar Kemal", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2003, II, 1075-1079.

RAMAZAN ÇİFTLİKÇİ

YAYLAK ve KIŞLAK

Konar göçerlerin yaz ve kış aylarında kaldıkları yerlere verilen ad.

Orhon yazıtlarından başlayarak eski Türkçe metinlerde geçen **kışlak** kış mevsiminin, **yaylak** ise yaz mevsiminin geçirildiği yer anlamına gelir. Kâşgarlı Mahmud eserinde, **kış** ve **yay** (yaz) isim köklerine mekân anlamını sonlarına eklenen gayin harfinin (ğ) kazandırdığını belirtmişse de bu eseri yayımlayan Besim Atalay, dipnotta Kâşgarlı'nın küçük bir hata yaptığını ifade ederek kök isimlerin arkasına +la-ğ ekinin geldiğini (yay+la-ğ / kış+la-ğ) söylemiştir (*Divânü luğâti't-Türk Tercümesi*, I, 13). Zamanımıza kadar bin yılı aşkın süreden beri aynı anlamda kullanılan bu ke-

limeler, Osmanlı dönemine ait sözlüklerde konar göçer yaşam içerisinde bir bütünün tamamlayıcı iki parçası diye açıklanır. Bu kavramları daha iyi anlayabilmek için konar göçer yaşam tarzları dikkate alınmalıdır. Türkiye'de XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında yayımlanan eserlerde yayla çoğunlukla "plato" ile karıştırılmış ve bu yanlış birçok haritaya da aktarılmıştır. Halbuki yayla konar göçer yaşamıyla ilgili, beşerî coğrafya terimi olan bir iskân merkezini ifade eder. Plato ise fizikî coğrafya terimidir. Batı dillerinden Türkçe'ye geçen plato yerine halk arasında "bayır, düz yer, düzlük, kır, ova" anlamında "yazı" kelimesi kullanılmışsa da günümüzde bu artık unutulmuş gibidir. Kışlak / kışla ise zamanla "askerlerin kış mevsimini geçirdiği yer, askerî kışla" şeklinde farklı bir anlam da kazanmıştır. Zira geçmişte savaşlar havalaların ısındığı zamanlarda yapılır, kışın ordular kışla / kışlaklarına çekilirdi. Günümüzde ise askerlerin yıl boyunca toplu halde barındıkları yapılar bütünü kışla olarak adlandırılır.

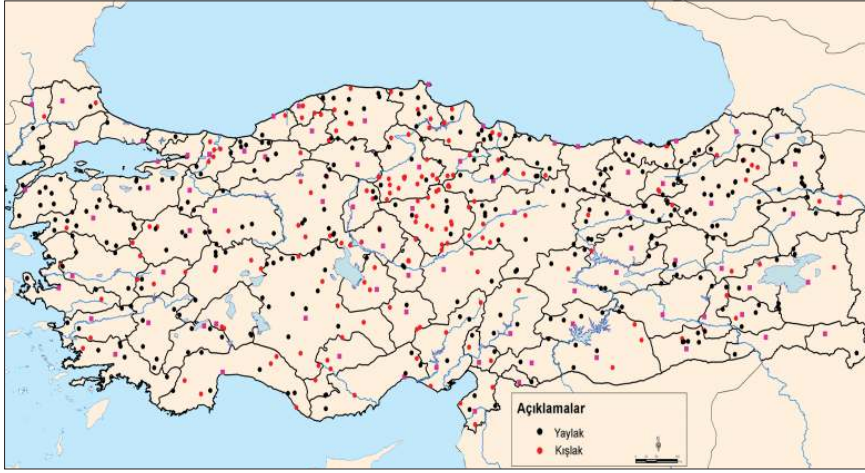
Yaylak ve kışlak iskân mahallerindeki yaşam anlayışı yarı göçebe hayat tarzının en belirleyici unsurudur. Bu tarz göçebelik daha çok konar göçer tabiriyle açıklanır. Göçebelik, mevsimlere göre veya ekonomik şartlara bağlı olarak sürekli yer değiştiren toplulukların hayat şekli iken konar göçerlikte mekân belirlidir. Bu topluluklar çiftçilikle de uğraşır ve ürünlerini mevsim göçleri arasında toplarlar. Bunların sürekli barınakları olup otlaklara göçmeden önce buralarda ekip biçerler, yani hayat tarzı itibarıyla yaylak ve kışlak alanları arasında hareket halinde olan gruplardır. Asya Türkleri'nde geniş alanlarda yaygın biçimde sürdürülen ve uzun müddet varlığını koruyan konar göçer yaşam tarzında temel geçim kaynağı hayvancılık olduğundan hayvanlarına her mevsim yeşil ve taze ot temin etmesi gereken bu topluluklar kış mevsimini alçak güney enlemlerde veya alçak ve kar görmeyen ya da az gören nisbeten sıcak ovalarla vadilerde, yaz mevsimini ise daha yüksek kuzey enlemlerde veya yüksek ve serin kesimlerde geçirirlerdi. Temelde konaklama yerleri belli olan bu insanlar iki mekân arasında sürekli gidiş geliş tarzında devam ettirdikleri hayatlarını aradaki geçiş mevsimlerinde uygun mekânlarda konaklayarak sürdürürlerdi.

Türkler Asya'da yaşarken esas itibarıyla atlı göçebe idiler. Türkler'in rahat ve yerleşik bir hayat yerine böyle bir düzeni benimsemiş olmalarının sebebi toprakların

ziraata geniş ölçüde elverişli olmamasıdır. Eski çağlarda Aral gölü çevresiyle Ural-Alтай dağları arasındaki bozkırlarda uzun süre göçebe olarak yaşayan Türkler ilk devirlerde basit anlamda avcılık ve tarımla geçimlerini sağlıyorlardı. Vadileri takip ederek göçerler, sonbahardan önce kışlık yiyeceklerini biriktirirlerdi. Orta Asya'daki büyük dağlarla çevrili geniş yaylalar böyle bir hayata elverişliydi. Bunun sonucunda zamanla yarı göçebe hayat tarzına (yaylak ve kışlak) geçmişti. Hayvancılık için yaz mevsimi baharda başlar ve sonbaharın bitimine kadar devam ederdi. Yaylanın önem kazanması hayvan otlağı olması sebebiyledir. Kışlak bazan bir vadi, bazan bir köy veya şehir olmuştur. Geniş bölgelere yayılmış olan Türk kavimleri arasında bölge ve iklim özellikleri bu tür hayat tarzında önemli ayrıntılar meydana getirmiştir. Büyük hayvan sürülerine sahip Türkler "çadır köy" veya "çadır kent" halinde, otları bol, az kar yağın, güneş gören yerlerde konaklardı. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Türkler gittikleri Anadolu'ya konar göçer yaşam tarzını da götürmüşlerdir. Böylece daha ilk dönemlerden itibaren kendilerine uygun mekânlarda kışlak ve yaylaklar tutmuşlardır. Bazı mekânlarda yerleşik hayata geçilmiş olsa da Beylikler ve Selçuklu dönemleri boyunca konar göçerlik önemli oranlarda sürmüştür.

Evlîya Çelebi'nin verdiği bilgiler, XVII. yüzyılda bile konar göçer yaşam tarzının yaygınlığını ve Anadolu ile Balkanlar'da çok sayıda yaylak ve kışlağın varlığını gösterir. Evlîya Çelebi, Anadolu'da Bingöl yaylası ile Ramazanoğlu yaylası gibi "azım" yaylalarının olmadığını belirttiğinden sonra "Âl-i Osman hükmünde cümle yetmiş yayla" bulunduğunu, bunlardan önemlilerini Revan yakınlarında Ağrı, Van yakınlarında Vereg ve Sübhan, Şehrizol'de Harîr, Musul'da Cûdî, Mardin'de Sincar, Diyarbekir'de Karadağ, Kayseri'de Göksun, Birgi'de Bozaylak ile Tire, Manisa'da Sultan, Bursa'da Keşiş dağı yaylalarıyla Kastamonu yaylası ve Sinop yaylası olarak belirtir (*Seyahatnâme*, III, 29). Bu kadar farklı bölgelerde bulunan yaylaların yanında kışlaklar da yaygındı. Fakat kışlaklar bazan yaylaklardan uzakta kalan şehir, kasaba veya köy gibi sürekli iskân merkezleri olduğundan yaylalar gibi fazla değildir. Çünkü konar göçerler yerleşiklerle birlikte köy, kasaba ve hatta şehirlerde kışlayabiliyordu.

Konar göçerler, bilhassa kışlak bölgelerinde küçük yerleşim yerleri meydana getirdikleri için yerleşik düzene daha yatkındı. XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir kayıtlarında

İsminin önünde veya sonunda yayla yahut kışla kelimeleri bulunan yerleşmelerin Türkiye üzerinde dağılımını gösteren harita

bunların artan nüfuslarından bir kısmının hızlı bir şekilde yerleşik hayata geçtiğine ve yeni köyler meydana getirdiğine dair bilgiler vardır. Konar göçerlik dolayısıyla yaylak ve kışlaklar öteden beri Türk kültüründe önemli bir yer işgal etse de Türkiye'deki yaylaların ortaya çıkmasında tabii şartlar ve geçim kaygısı da oldukça önemli bir rol oynamıştır. Necdet Tunçdilek bu konuda şunları yazmaktadır: "Türkiye'de yaylaların teşekkülünde relief, iklim hatta toprak ve bitki örtüsü doğrudan etkili değildir. Buna mukabil, şartlar ne olursa olsun, köyün geçim sahasına eklenebilecek ve köy halkının geçiminin bir kısmını temin edebilecek her yer, ister köyün bitişiğinden başlasın, ister kilometrelerce uzağında olsun yayla olmak niteliğini gösterir. Diğer bir ifade ile yaylalar köylerin daha başka yerde farklı bir geçim sahasına sahip olma amacından doğmuştur" (*Türkiye İskân Coğrafyası*, s. 138-139).

Bütün Türkiye üzerinde yaylaların yerleşimi konusunda yapılan araştırmalar, yaylaların esas iskân yerine nazaran düşey ve yatay olmak üzere iki şekilde bulunduğunu ortaya koymuştur. Meselâ sahil bölgelerinde, dağların eteklerinde, vadi içlerinde iskân edilmiş köylerin büyük çoğunluğunun yaylası ova, vadi ya da yamaç üzerinde değil dağların yüksek kesimlerinde bulunur. Böylece yayla esas iskân noktasına düşey gelebilecek şekilde yer almış olur. Türkiye'deki yaylaların büyük çoğunluğu bu tipte olduğundan yayla geniş anlamda dağ ve plato üzerinde bir mekân olarak düşünülür. Halbuki ovalar üzerinde ve bil-

hasa Orta Anadolu'nun geniş düzlüklerindeki köylerin (özellikle Karapınar çevresi) yaylaları aynı düzlüğün üzerinde yayılır. Bu şekilde Kars-Erzurum bölgesinde köyle yayla arasında yükselti farkı yoktur. Ayrıca başka örneği bulunmasa da Muğla yöresinde daha farklı bir yapıdan söz etmek gerekir. Muğla'nın yaylası olan Karabağlar şehirden daha alçaktadır ve burada çıkarılan-gidilen değil inilen bir yayla söz konusudur. Bu durumda Türkiye'deki yaylalar çıkarılan, gidilen ve inilen yaylalar olmak üzere üç tiptedir (*a.g.e.*, s. 139-145).

Geçmişte Türkiye topraklarında yaygın bir dağılım gösteren yaylak ve kışlaklar günümüze kadar işlevlerini yitirerek yok olma seviyesine inmiş de hâtıralarda ve günümüze intikal eden kültürel unsurlarda yaşamaya devam etmektedir. Konuya sadece toponimik açıdan yaklaşılsa, yerleşme isminde yaylak ve kışlak bulundu-ran iskân merkezlerinin çoğunluğu köy olmakla birlikte içlerinde kasaba ve şehirlerin de varlığı hemen dikkati çeker. Bu anlamda kışlakların neredeyse tamamı ortadan kalksa da yaylakların bir kısmı turizm, sayfiye ve -geçmişe göre az olmakla birlikte- hayvancılık amaçlı olarak varlığını sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lugâti't-Türk Tercümesi, I, 13; Âşıkpaşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi* (haz. Kemal Yavuz – M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2003, s. 53-63; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), III, 29; Necdet Tunçdilek, *Türkiye İskân Coğrafyası*, İstanbul 1967, s. 138-145; a.m.f., *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*, İstanbul 1986, s. 1-5; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşi-*

retlerin İskânı, İstanbul 1987, s. 29-55; Rasih Demirci – Ahmet Özçelik, *Tarım Tarihi*, Ankara 1990, s. 18-19; Mehmet Eröz, *Yörükler*, İstanbul 1991, s. 71-72; Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara 2001, s. 22-127; a.m.f., *Coğrafya'ya Davet*, İstanbul 2012, s. 284-309; Talip Yücel, "Türkiye'nin Kıvrak Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler", *TKA*, Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya Armağan, XXX/1-2 (1993), s. 447-469; Cemal Arif Alagöz, "Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları", *AÜ Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy. 2, Ankara 1993, s. 1-52; M. Yaşar Ertaş, "Osmanlı Seferlerinde Olağandışı Bir Kışlak: Kastamonu", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 18, Ankara 2005, s. 137-149; Şeyda Büyükcan Sayılır, "Göçebelik, Konar-Göçerlik Meselesi ve Coğrafi Bakımdan Konar-Göçerlerin Farklılaşması", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1, İzmir 2012, s. 568-569; <http://tdkterim.gov.tr/bts/>.

OSMAN GÜMÜŞÇÜ

YAZGAN, Turan

(1938-2012)

Sosyal siyasetçi.

Nüfus kaydına göre 20 Ocak 1938'de, kendi ifadesine göre ise 1935/1936 yılında Eğridir'de (Eğirdir) doğdu. Ailenin soyu Eğridir'i yurt tutan Türkmenler'e dayanır. İlköğretimin ardından İstanbul'da Vefa Lisesi orta kısmından ve parasız yatılı olarak okuduğu Kastamonu Lisesi Fen Bölümü'nden mezun oldu (1955). İstanbul Teknik Üniversitesi'nin sınavına babasının ölümü yüzünden giremeyince İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne kaydoldu. 1959'da fakülteyi bitirinceye kadar ayrıca muhasebe işlerinde çalıştı. Yedek subaylık hizmetinden (1960-1961) sonra İmar ve İskân Bakanlığı Marmara Bölge Planlama Dairesi Başkanlığı'nda araştırmacı oldu (1961-1964). 1963'te "Güney İtalya Bölge Planlaması" üzerine staj yaptı. 1966'da İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsü'ne asistan olarak girdi. Ertesi yıl *Şehirleşme Açısından Türkiye'de İşgücünün Demografik ve Sosyo-Ekonomik Bün-yesi* adlı teziyle doktor unvanı aldı. *Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik* ismiyle hazırladığı tezle de doçentliğe yükseldi (1972). 1977-1987 yıllarında Güneydoğu Anadolu Bölge Planı'nın genel koordinatörlüğü görevini üstlendi. Bölgede ekibiyle beraber yaptığı araştırmaların sonucu olan yedi ciltlik "Güneydoğu Anadolu Gelişme Planı"nı Başbakanlık Tarım ve Toprak Reformu Müsteşarlığı'na sundu. 1 Mart 1979'da profesör oldu. 17 Ocak 2000 tarihinde kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. 22 Kasım 2012'de İstanbul'da öldü ve